

РОЗДІЛ I

Історія України

УДК [94:341.222(477.83/86+477.82)]“13”

Ілля Паршин

Кордони Галицько-Волинської держави на початку XIV ст. (за «Книгою знань про всі королівства»)

У статті проаналізовано свідчення кастильської пам'ятки XIV ст. («El libro del conocimiento de todos los reinos») про кордони держави Романовичів. Установлено, що відомості невідомого автора (чи невідомих авторів) цього середньовічного тексту достовірні. Це підтверджується іншими доступними історичними матеріалами. Зокрема, до Галицько-Волинської держави входили такі землі, як Львівська, Володимирська, Турово-Пінська. Можливо, на певному етапі до них додані Київські й Сіверські володіння. У дослідженні вказано, що, замість Сівера, у давньому іспанському джерелі міг бути згаданий буковинський Серет.

Ключові слова: «Книга знань про всі королівства», Галицько-Волинська держава, Львів, Володимир, Київ, Серет, династія Романовичів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема кордонів Галицько-Волинської держави, незважаючи на численні роботи науковців, усе ще залишається дискусійною. На жаль, у руських актових матеріалах знайти відповідь на це питання неможливо, адже самих документів збереглася лише мізерна частка. Інформація нарративних джерел (наприклад Іпатіївського літопису [8]) обривається на початку 1290-х рр., тому події XIV ст. – справжня terra incognita для істориків. Отже, кожна пам'ятка з цього періоду заслуговує на ґрунтовне дослідження.

Мета й завдання статті. Серед пам'яток звертає на себе увагу «Книга знань про всі королівства» (далі – «Книга...») [35] давньоіспанською мовою невідомого автора. Власне на підставі аналізу кастильського тексту та повернення до наукового вжитку декількох призабутих у сучасній історіографії записів спробуємо висвітлити межі політичних впливів галицько-волинських правителів (з'ясувати, які найбільші міста входили до володінь Романовичів і їхніх наступників), а також визначити ступінь достовірності свідчень указанного середньовічного нарративу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення зазначених вище питань триває вже не перше століття, тому, окрім показань іспанського хроніста, матимемо справу з певними науковими узагальненнями, що сформувалися серед як зарубіжних, так і українських науковців. Одним із перших дослідників «Книги...» був британець сер Клемент Маркгем, який переклав її англійською мовою, звернувши при цьому увагу на перелік міст Галицько-Волинської держави [30, с. 9]. Західними й південними кордонами Русі закономірно цікавилися польські вчені. Зокрема, латиномовні середньовічні церковні документи не пройшли повз Владислава Абрагама, який показав розвиток контактів правителів Русі з Римським апостольським престолом [28]. Торгівлю середньовічного Львова студіювала Луція Харавечіва [31]; відомості «Книги...» про польські та сусідні з ними землі витлумачив Александр Гейштор [37], довівши, що межі тогочасних східноєвропейських держав відтворені в кастильській пам'ятці станом на початок XIV ст. Відносини галицької й волозької середньовічних еліт висвітлила Ілона Чаманська [32]. Важливими для розуміння етнічного розвитку стародавнього Подунав'я є напрацювання румунських фахівців Клаудії Добре [33] та Віктора Спінеї [40]. Повідомлення хроністів й анналістів про князя Юрія-Болеслава Тройденовича, спадкоємця Романовичів й одного з найвпливовіших правителів Русі, проаналізував чеський історик Ян Ржежабек (використано

перекладене російською мовою видання, що доповнене Іваном Лінниченком, Арістом Куніком, Олександром Лаппо-Данилевським та ін.) [1]. Okремо відзначимо ґрунтовну розвідку молдавського вченого Миколи Русева [24], а також статті білоруських дослідників Петра Лисенка, який вивчав прикордоння Київської й Турівської князівств-земель [14], та Олексія Мартинюка, котрий детально розглянув географічні знання й уявлення середньовічних картографів [16; 17].

В українській історіографії кастильська пам'ятка XIV ст., znana насамперед, завдяки науковим доробкам Павла Грицака, який, спираючись на новітні для свого часу джерелознавчі здобутки, переосмислив деякі утверджені у фаховій літературі стереотипи, показав власне бачення ключових епізодів розвитку Русі [5], а також ученого-геральдиста, перекладача й публіциста Романа Климеvича [9]. До пошуків додаткових матеріалів вдавалися й інші науковці. Зокрема, русько-вірменські політико-релігійні відносини XIII–XIV ст. студіював Ярослав Дашкевич [7]. Робота видатного фахівця важлива зверненням до східних наративів та актів, за допомогою яких можна відновити втрачені сторінки давньоукраїнського минулого. Важливою є монографія Олега Купчинського, котрий опублікував чи не найповнішу збірку документів Галицько-Волинського князівства з відповідними критичними коментарями [13]. Сфрагістичні пам'ятки щодо історії руських земель вивчали Андрій Гречило [3; 4] та Олег Однороженко [21].

Проблема кордонів Русі представлена також в інших роботах. Так, класичними є студії Михайла Грушевського [6]. Потрібно відзначити дослідження Миколи Котляра [12], Олександра Моці [20] та Олени Русиної [23], які простежили процес формування територій окремих земель-князівств і контакти їхніх володарів із порубіжними й віддаленими правителями. Дискусію довкола ймовірного поширення релігійних і політичних впливів династії Романовичів на середньовічні молдавські землі (т. зв. Русо-Влахію) розвинув Ігор Скочилиас [25]. До вивчення історії руського церковного життя XIII–XIV ст., зокрема до проблеми інтерпретації записів у монастирських пом'яниках, звернувся Ігор Мицько [19]. Ґрунтовний аналіз матримоніальних зв'язків галицької й галицько-волинської династій (Ростиславичів та Романовичів) здійснив Леонтій Войтович [2], який також вивчав питання політичної історії Русі, визначаючи основні вектори дипломатії місцевих володарів, союзи й війни з Візантійською імперією, Угорським королівством, польськими князівствами, Литвою та німецькими державами XI–XIV ст. Дослідженню політичних подій початку XIV ст. у Галицькій землі та на Волині присвятив свої роботи Ярослав Книш (фахівцю належить детальний огляд «Книги...», підкріплений власними оригінальними висновками) [10; 11]. Згадки про руських правителів на сторінках західноєвропейських анналів і хронік XIII–XV ст. вивчав Ілля Паршин [22].

Отже, історія формування території Галицько-Волинської держави та проблема її кордонів станом на першу половину XIV ст. представлена низкою досліджень як українських, так і закордонних фахівців. Щоправда, чимало питань досі залишаються без належних відповідей, вирішити які уможливить звернення до актових і наративних джерел, у тому числі – до свідчень давньоіспанської «Книги...».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Насамперед, варто визначити походження та час написання аналізованої кастильської пам'ятки. Про гіпотетичного автора «Книги...» інформації небагато. Із його власних слів, уміщених на початку тексту, відомо, що він народився в Кастилії в 1305 р. Уважалося, що хроніст належав до францисканського ордену, хоча з наративу виокремити таку інформацію не можливо. Так само суперечливо виглядає час остаточного впорядкування композиції твору. Усталене її датування серединою XIV ст., відоме також українським дослідникам [5, с. 146], видається проблемним на тлі виразної згадки анонімного автора про Рим як резиденцію пап (потрібно вказати, що т. зв. «Авіньйонський полон», насильне утримання понтифіків французькими королями, тривав до 1378 р.). Отже, хроністу під час написання тексту мало бути понад 70 років – це мафусаїлів вік для середньовічної людини, тому сучасні джерелознавці не відкидають імовірного «колективного» авторства [35, с. XI–LVII]. Інформативне джерело збереглось у чотирьох списках, уперше опубліковане видатним мандрівником і натуралістом Маркусом Гіменесом де ла Еспадою в 1877 р.

Із ґрунтового тексту виокремимо фрагмент, безсумнівно, пов'язаний із минулим Галицько-Волинської держави:

«Party del rreynado de Polonia et fuyme al rreyno de Leon (los alemanes dizenle Lunbret), en que son çinco çibdades grandes. La primera dizen Leon, otra China, otra Basadino, otra Trues, otra Çever. Et sabet que este rreino de Leon parte con la provinçia de Romania et con el rreyno de Suana. Et el rrey desta Leon a por señales un pendon verde con una cruz bermeja segund que aqui se sigue» [35, с. 14–15].

«Я залишив королівство Польське й рушив до королівства Леон (яке німці називають Lunbret), у якому є п'ять великих міст. Вони називаються: перше – Леон, наступне – China, наступне – Basadino, наступне – Trues, наступне – Sever. І знаю, що це королівство Леон межує з провінцією Romania та королівством Suana. І король [держави] Леон має за символ зелений прапор з яскраво-червоним хрестом, як видно тут».

Дешифрування географічних об'єктів, занотованих автором (авторами?) XIV ст., потребує ґрунтовних студій. Королівство «Suana», напевно, означає німецькі землі, а згадану провінцію «Romania» дослідники «розташовують» уздовж широкої смуги румунсько-чесько-угорсько-українсько-польського етнічного прикордоння [35, с. 14, not. 35]. Детальніших указівок середньовічний географ не залишив.

Репродукція можливих символів держави «Leon» надрукована в кількох виданнях [10, с. 59; 30, с. 8–9]. Думки фахівців стосовно означених «прапорів» розділилися. Наприклад, бояри-свідки для скріплення грамот князя Юрія-Болеслава Тройденовича (†1340) використовували персні-печатки із зображеннями птахів, якими, імовірно, були галки [1, с. 211–308; 13, с. 174–187; 18, с. 68]. Здавна відомий також лев – інший геральдичний знак Галицької землі, який фігурує в джерелах упродовж XV ст., але, можливо, використовувався ще від XIII ст. [17, с. 137–141]. Потрібно вказати й про побутування візантійського двоголового орла, що могло свідчити про спорідненість Романовичів із ромейськими імператорами [15, с. 513–634]. А. Гречило також указував, що відомості, уміщені в «Книзі...», викликають певні сумніви, адже чим далі віддалялась увага автора (авторів?) XIV ст. від середньовічної Кастилії, тим складніше ідентифікувати навіть назви країн і міст, а підтвердити існування тих чи інших емблем та їх побутування в пізніших пам'ятках – завдання майже нереалістичне [3, с. 261–262]. Щоправда, науковець також додавав, що зображення хреста фігурує на сфрагістичних пам'ятках Волині часів панування литовської династії Гедиміновичів [3, с. 262]. Водночас у пізнішій публікації А. Гречило висловився вже категоричніше: *«Оскільки й у польській практиці на цей час вже сформувалася цілком інша традиція земельних прапорів, маємо всі підстави вважати, що подані в “Книзі знань” символи “королівства Леон” коли й не є вигаданими, то все ж випадковими знаками, які ніколи не відігравали ролі територіальних»* [4, с. 270]. О. Однороженко вважав хрест, зображення лева, двоголового орла, галки, т. зв. «зуба» та інші відомі різновиди знаків Рюриковичів рівнозначними геральдичними символами Руського королівства [21, с. 25–26]. Питання, як бачимо, потребуватиме подальшого вивчення.

Триває також полеміка довкола переліку міст, які входили до королівства, описаного в цитованому фрагменті кастильського джерела XIV ст. Напевно, не викликає жодних заперечень твердження, що «Leon (яке німці називають Lunbret)» – це Львів. Зокрема, так прокоментував згадку ще К. Марктем, наголосивши на тому, що в середньовічному наративі йдеться саме про Галицьку землю [30, с. 9, not. 1, 2]. Тотожність назв Львів– «Leon» (або ж Львів – «Lunbret») підкреслювали П. Грицак [5, с. 146–147] і Р. Климкевич [9, с. 179–180], визнавав ідентичність топонімічних об'єктів Я. Книш [10, с. 59], до такого ж висновку схиляються й інші дослідники [2, с. 61–62, 439; 26, с. 260–261]. Згадка про «місто Лева» як про столицю обґрунтовується, наприклад, тим, що звідси в 1340 р. Казимир III (1310–1370) вивіз руські королівські регалії – деякі речі візантійського походження використовувалися в урочистих церемоніях при дворі наступних польських монархів [2, с. 119, 232–233]. Із давніх вірменських записів відомо, що саме Львів у другій половині XIV ст. вважався *«матір'ю міст християнських»* і був центром монофізитської громади, якому підкорялися молдавські приходи, зокрема в Сереті та Сучаві [7, с. 10–11].

Схожою є ситуація з визначенням міста «Basadino», яке цілком певно можна вважати спотвореним означенням князівської столиці Володимира [10, с. 59]. Так, П. Грицак припускав, що в «Книзі...» вказано загалом на територію Волині [5, с. 147], а А. Гейштор убачав тут згадку про балканське місто Вараждин, хоча й визнавав, що до опису руських земель, про які йдеться в аналізованому фрагменті іспанської пам'ятки, географічно пасує саме Володимир – «Basadino» [37, с. 408].

З'ясувати розміщення решти областей та їхніх політичних центрів – значно складніше завдання. Наприклад, Р. Климкевич вважав, що, окрім Львова та Володимира, у «Книзі...» ще згадано Галич, Перемишль і Сянік – значні центри Галицько-Волинського князівства [9, с. 181], але щодо такої ідентифікації існують певні застереження.

Місто «Trues» – можливе найменування цілої Турово-Пінської землі [5, с. 147]. Ще князь Мстислав Ярославович (Мстислав Німий, †1226) перед смертю заповів Луцьке й Пересопницьке

князівства та опіку над своїм сином Іваном (†1227) князю Данилу (1201–1264). У Галицько-Волинському літописі про цю подію занотовано: «Мстиславоу же Немому давше отчиноу свою князю Данилови и сна свого поручивь Ивана Иван же оумершу и прия [Данило] Лоуческъ Ярослав а Черторыескъ Пиняне» [8, стб. 750]. Безсумнівно, турівські й пінські володарі впродовж другої половини XIII ст. перебували під певним впливом Романовичів [14, с. 101]. Крім того, існують докладніші свідчення про належність цих теренів до Галицько-Волинської держави вже на початку XIV ст. Грамотою від 1303 р. візантійський імператор Андроник II Палеолог (1282–1328) та константинопольський патріарх Атанасій I (1303–1311) утворили окрему митрополію в Галичі, виокремили її з давньої церковної Київської єдиної «організації». Новий релігійний центр складався з шести єпархій, що територіально належали до володінь короля Юрія Львовича (1252/57–1308): Галицької, яку піднесли до рангу архієпархії, Володимирської, Турівської, Перемишльської, Луцької й Холмської [36, с. 253]. Перемишль, Турів, Володимир та Холм згадуються й у грецькій постанові від 1370 р., якою на посаді галицького митрополита затверджувався Антоній [29, с. 579]. Науковці припускають, що контроль над землями Понімання та басейну ріки Прип'ять втрачено на користь литовських правителів у 1320-х рр.: нібито, по смерті князів Андрія та Лева Юрійовичів, яка сталася до 21 травня 1323 р., та боротьби, що розпочалася за вакантний престол після вигаснення династії Романовичів, Берестейська земля й Підляшшя відійшли Литві [41, с. 604, 606]. Щоправда, серед документації Тевтонського ордену збереглася грамота від 14 жовтня 1325 р., у якій безпосередньо вказано на приналежність до Русі віддаленого замку Визна, розміщеного на мазовецько-волинському пограниччі [2, с. 393–394]. Додамо, що в «Списку градів дальніх і ближніх», руському джерелі, укладеному між 1375–1385 рр., Пінськ усе ще фігурує як «волинське» місто [27].

Отже, гіпотетична комбінація Пінськ–«*Trues*» або Турів–«*Trues*» здається актуальною щонайменше для періоду 1303–1325 рр. і засвідчує добру обізнаність автора (авторів?) «Книги...» з північними та північно-західними кордонами Галицько-Волинської держави.

Ідентифікація назви «*China*» – також дискусійне питання. П. Грицак й А. Гейштор не сумнівалися, що в давньому іспанському джерелі йдеться про Київ та Київську землю [5, с. 147; 37, с. 408]. Цю думку підтримав Я. Книш, який скрупульозно дослідив покрайні записи рукопису Києво-Печерського патерика й свідчення пізнього «Густинського літопису», де віднайшов згадку про князя Іоана Даниловича, імовірного внука волинського правителя Мстислава Даниловича († після 1292) [11, с. 263–264]. Науковець визначив, що вказаний володар, можливо, був намісником Романовичів у Києві й на початку XIV ст. представляв політичні інтереси короля Русі Юрія Львовича [11, с. 264–268]. Вірогідність гіпотези, зазначимо, визнається й іншими істориками [2, с. 61–62], проте в українській історіографії артикулюється й протилежний погляд на участь Києва після монгольського погрому. Зокрема, авторитетною залишається думка М. Грушевського про «знекняжіння» руської столиці від середини – другої половини XIII ст.: місцеве населення при допомозі ординців усунуло централізований дружинний устрій та відновило в краї панування дрібних автономних общин, повернувшись, нібито, до колишніх традицій управління [6, с. 450]. Обережно до можливого варіанта Київ – «*China*» поставилася й О. Русина, загалом ствердивши стосовно «Книги...», що «*наявна у праці іспанського автора інформація про українські землі заслуговує на увагу хіба її інтегрованістю до загальноєвропейського політичного контексту, а не точністю відбитих у ній історико-географічних реалій*» [23, с. 190].

Додаткових підстав для ідентифікації згаданого в кастильській пам'ятці міста справді небагато. Головна з них – детальний «Каталонський атлас», підготовлений за наказом арагонського короля Хуана I (1350–1396) близько 1375 р. Автори великої середньовічної мапи вказали розміщення Русі та виокремили найбільші політичні центри регіону, серед яких – «*cuitat Leo*» й «*Chiva*» (або «*China*»), які беззастережно можна ідентифікувати як Львів та Київ [16, с. 72–73]. Отже, у давній іспанській традиції осердя Подніпровської землі знане, напевно, саме під такою назвою. Щоправда, на цій карті відсутні докази його приналежності до земель Романовичів.

З актів відомо про відновлення католицького єпископства в Києві в 1320 р. Так, у листі до Генріха, новопризначеного єпископа, папа Іоанн XXII (1249–1334) зазначив, що в місті, розміщеному «*на прикордонні Русіє і Татар, що здавна Галатією* (Галичиною? – І. П.) *зветься*» («*in confinibus Ruthenorum et Tartarorum, qui antiquities Galathae vocabantur*»), більше століття переважала схизма, однак тепер квітне справжня християнська діяльність [34, № 56]. У цей період, цілком вірогідно, між князем Левом Юрійовичем і київським володарем Станіславом міг сформуватися союз, спрямований

проти литовців [2, с. 361–363]. Досліджуючи давній диптих Святоуспенського чоловічого монастиря в с. Уневі на Львівщині (тобто Унівський пом'яник), І. Мицько робить висновок про поріднення Романовичів із сіверськими князями, які наприкінці XIII – у першій третині XIV ст. володіли київським престолом [19, с. 495]. Власне, на думку вченого, Лев Данилович (або ж його син Юрій) був одружений із невідомою за іменем представницею подніпровського роду, що підтверджує ймовірність тимчасового входження Києва до складу Галицько-Волинської держави [19, с. 495]. Отже, свідчення «Книги...» можна визнати правдивими.

Водночас згодом про існування тісних матримоніальних зв'язків між Романовичами й сіверськими володарями теоретично засвідчує тотожність Сівер–«*Sever*». П. Грицак стверджував, що згадка про Сівер, мабуть, означала частину Лівобережних земель-князівств, тому можна говорити про існування певної «єдності» між цими теренами та володіннями Романовичів, що засвідчується церковними пам'ятками, наприклад описом ставлення на церковний престол чернігівського єпископа 1332 р., у якому брали участь високопоставлені клірики Атанасій із Володимира, Федір із Галича, Григорій із Холма та Марк із Перемишля [5, с. 147]. Не всі джерела (зокрема залучені П. Грицаком т. зв. «Уривки В. М. Бенешевича з історії руської церкви») правильно інтерпретувались істориками [23, с. 191], але справедливність конструкції Сівер–«*Sever*» і входження Подніпровських територій до володінь Романовичів на початку XIV ст. цілком імовірні.

Можна, однак, запропонувати також інше розшифрування міста «*Sever*». Наприклад, А. Стасюк припустив, що під такою назвою в «Книзі...» приховано буковинський Серет [26, с. 261]. Автор, щоправда, підкреслив свою думку посиланням на роботи інших дослідників – П. Грицака та І. Сковчиляса. Прикметно, що І. Сковчиляс лише констатував політичні впливи Русі в Подунав'ї й Молдавських землях (зокрема в Аспрокастріні, сучасному Білгороді-Дністровському) [25, с. 258–261], а П. Грицак, як встановлено вище, уважав, що «*Sever*» – це відтворений автором (авторами?) «Книги...» Сівер [5, с. 147]. Проте факт можливого входження Серету до складу Галицько-Волинської держави в XIV ст. відкидати не варто. Щоб підтвердити правомірність цієї думки, проаналізуємо інші доступні матеріали.

В історіографії питання південних кордонів Галицької землі – об'єкт тривалої дискусії. Наприклад, М. Котляр та О. Моця встановлювали рубіж постійних володінь князів Ростиславовичів і Романовичів по межі Василів–Онуг–Бакота–Ушиця–Кучелмин, аргументуючи свої висновки відсутністю в літописах XII–XIII ст. згадок про впливи руських володарів (і навіть відомостей про назви градів) на південь від указаної лінії [12, с. 143–151; 20, с. 133–134]. Отже, Серет, гіпотетично, розміщено поза межами Галицько-Волинської держави, до того ж у «Списку градів дальніх і ближніх» зафіксовано, що місто було «волоським» [27]. Напевно, така «етнічна» ідентифікація середньовічного населеного пункту не повинна вводити в оману, адже сама згадка про Серет у руській пам'ятці XIV ст. вказує на приналежність його до східнохристиянського світу, можливо, часів самостійного розвитку Галицької землі. Так, певну політико-релігійну єдність волохів і русів підкреслив М. Руссев, уважаючи, що цьому сприяло церковне підпорядкування двох народностей, які населяли середньовічну Молдавську землю, галицьким митрополитам [24, с. 98–99]. То ж чи можна ототожнювати «*Sever*» та буковинський Серет?

Ще від початку XIII ст. угорські королі почали активно переселяти німецьких колоністів до Трансильванського регіону, сприяючи також християнізації цієї території [40, с. 142–143]. Андрій II (1177–1235) із династії Арпадів як учасник П'ятого хрестового походу запропонував тевтонським лицарям опанувати Придунайські багатоетнічні землі. Щоправда, уже до 1235 р. всі військові контингенти ордену були виведені й переміщені до Прибалтики [40, с. 142–143]. Поруч із римським релігійним впливом на цих теренах зміцнювалися позиції православного духовенства. Ще в 1234 р. на велику кількість ортодоксів указував папа Григорій IX (1145–1241) [33, с. 66–67], а угорський монарх Владислав IV Кун (1262–1290), який намагався підпорядкувати Трансильванію, зазнавав критики зі сторони католицьких ієрархів за, начебто, тісні контакти з Константинополем, за допомогою яких він пробував утвердити свою владу серед місцевого східнохристиянського населення [39, с. 264–265]. Молдавські землі, що потрапили до завойовницьких планів польського й угорського королів лише в другій половині XIV ст., можливо, визнавали певну залежність від галицько-волинських володарів. Принаймні, окрім уже згадуваних вірменських записів, у яких Серет визнано підлеглим Львову [7, с. 10–11], про це збереглися свідчення в матеріалах папської документації.

У 1370 р. волоський і молдавський князь Лацко заснував у Сереті католицьке єпископство, першим управителем якого повинен був стати францисканець Андрій із Кракова, однак мінорит після смерті польського короля Казимира III залишився в столиці [32, с. 41, ргзур. 88]. Важливим є текст грамоти молдавського правителя, що зберігся в посланні папи римського Урбана V (1310–1370) до чеського й польських високопоставлених кліриків. Зокрема, у першій частині булли стверджувалося, що мешканці Серету та сусідніх земель залишалися православними («схизматиками»), які корилися зверхності Галицького митрополичого столу [38, с. 818–819]. Продовження документа значно краще відоме в історіографії завдяки ґрунтовним дослідженням В. Абраґама: історик зауважив, що новоутворене єпископство засвідчувало лояльність князя Лацка до Риму (можливо, насамперед, до польського короля Казимира III), а папа у своїй буллі фактично облаштовував адміністративну структуру новоутвореного центру та підпорядковував його своєму безпосередньому управлінню [28, с. 275–287].

Окрім церковного впливу, Серет тяжів до Русі й через економічні інтереси. Л. Харавечіва, простудіювавши найстаріші актові пам'ятки Львова другої половини XIV ст., віднайшла чимало згадок про мешканців Молдавських земель, які часто виступали свідками при скріпленні торгових угод [31, с. 37–38, 63–64]. Безперечно, налагодження ділових контактів відбулося раніше, ще за часів панування династії Романовичів або ж князя Юрія-Болеслава Тройденовича, який, наприклад, у 1332 р. здійснив похід проти Угорського королівства, спираючись, схоже, і на підтримку русько-волоського населення Сіreto-Дністровського межиріччя [22, с. 7–8]. Одним із бояр, хто схвалив грамоту великому магістру Тевтонського ордену Лютеру фон Брауншвейґу (бл. 1275–1335, великий магістр із 1331 р.) від 11 лютого 1335 р., був Олександр Молдаїнович [13, с. 174–180]. Ближче його особа нам не відома, проте, на думку дослідників, князю Юрію-Болеславу Тройденовичу було важливо, аби в документі згадувався можновладець із таким прізвищем: це демонструвало належність молдавських земель до Галицько-Волинської держави [22, с. 8]. Поруч з указаним достойником згадувався інший посадовець на ім'я Бориско Кракула, який невдовзі (це засвідчує грамота галицько-волинського правителя від 20 жовтня 1335 р. [13, с. 180–186]) став львівським воєводою. Отже, молдавсько-волоське місто Серет упродовж XIV ст. перебувало під певним впливом Галицько-Волинської держави, тому не виключено, що в «Книзі...» саме про цей важливий торговельний пункт написано як про «*Çever*».

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Потрібно відзначити високий рівень інформативності давнього кастильського джерела. Хоч автентичність геральдичних символів, уміщених у «Книзі...», є доволі дискусійною, кордони держави Романовичів та їхніх наступників невідомим автором (авторами?) визначені докладно. Зокрема, тотожність назв Львів–«*Leon*» (або ж Львів–«*Lunbret*») та Володимир–«*Basadino*» не повинні викликати заперечень. Теоретична комбінація Пінськ–«*Trues*» або Турів–«*Trues*» є актуальною принаймні для періоду 1303–1325 рр. Заслужує на довіру припущення щодо ідентичності Києва та «*China*», оскільки саме так це місто занотовується в давньоіспанській картографічній традиції. З огляду на можливу спорідненість подніпровських володарів та Романовичів, на певному етапі зверхність останніх визнавали й сіверські князі. Така думка прирівнює «*Çever*» до Сівера, хоча можлива ідентифікація Серет–«*Çever*», адже зберегла інформація про те, що це буковинське місто (важливий центр Молдавських земель XIV ст.) певний час перебувало під релігійним, економічним і, можливо, політичним впливом галицько-волинських правителів.

Джерела і література

1. Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси : сб. материалов и исследований, собр. О. Гонсиоровским, А. А. Куником, А. С. Лаппо-Данилевским, И. А. Линниченко, С. Д. Пташицким и И. Режабком. – СПб., 1907. – 362 с.
2. Войтович Л. Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть / Л. Войтович. – Львів, 2015. – 478 с.
3. Гречило А. Територіальні символи Галицько-Волинської держави другої половини XIII – початку XIV століть / А. Гречило // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка : праці іст.-філософ. секції. – Львів, 2000. – Т. 240. – С. 255–263.
4. Гречило А. Становлення символів Руського королівства (друга половина XIII – початок XIV ст.): версії, міфи і традиція / А. Гречило // Доба Короля Данила в науці, мистецтві, літературі : [матеріали міжнар. наук. конф., 29–30 лист. 2007 р., Львів]. – Львів, 2008. – С. 260–276.
5. Грицак П. Галицько-Волинська держава / П. Грицак. – Нью-Йорк, 1958. – 176 с.

6. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя / М. Грушевський ; ред. Н. О. Черкаська. – Київ, 1991. – 560 с.
7. Дашкевич Я. Давній Львів у вірменських та вірмено-кипчатських джерелах / Я. Дашкевич // Україна в минулому. – Київ ; Львів, 1992. – Вип. 1. – С. 7–13.
8. Ипатьевская летопись / под ред. А. А. Шахматова // Полное собрание русских летописей. – 2-е изд. – СПб., 1908. – 938 с.
9. Климкевич Р. Львів і Україна в найстаршому геральдичному творі / Р. Климкевич // Київ : журн. л-ри і мистецтва. – Філадельфія, 1954. – Ч. 4. – С. 178–183.
10. Книш Я. Столичне місто короля Юрія та його спадкоємців / Я. Книш // Історія Львова : у 3 т. / редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій та ін. – Львів, 2006. – Т. 1 : 1256–1772. – С. 59–60.
11. Книш Я. Невідомий київський князь першої чверті XIV ст. / Я. Книш // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 261–268.
12. Котляр М. Галицько-Волинська Русь / М. Котляр // Україна крізь віки. – Київ, 1998. – Т. 5. – 336 с.
13. Купчинський О. Акти та документи Галицько-волинського князівства XIII – першої половини XIV століть : дослідження. Тексти / О. Купчинський. – Львів, 2004. – 1283 с.
14. Лысенко П. Киев и Туровская земля / П. Лысенко // Киев и западные земли Руси в IX–XIII вв. : сб. ст. – Минск, 1982. – С. 81–108.
15. Майоров А. Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв. / А. Майоров. – СПб., 2011. – 800 с.
16. Мартынюк А. Малоизвестные источники по исторической географии Восточной Европы XIV в. / А. Мартынюк // Древняя Русь. Вопросы медиевистики. – М., 2009. – Вип. 3 (37). – С. 72–73.
17. Мартынюк А. Ладислав Сунтхайм: конструирование династии и «русские сюжеты» / А. Мартынюк // Studia Historica Europae Orientalis = Исследования по истории Восточной Европы. – Минск, 2012. – Вип. 5. – С. 129–141.
18. Миська Р. Нові знахідки «боярських» перснів / Р. Миська // III Міжнародна наукова конференція «Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі: проблеми їх збереження та використання», Львів, 7–8 квітня 2016 р. : тези доп. – Львів, 2016. – С. 67–68.
19. Мицько І. Давній унівський пом'яник // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / І. Мицько. – Львів, 2011. – Вип. 20 : Actes testantibus : ювілейний зб. на пошану Леонтія Войтовича. – С. 479–496.
20. Моця О. Південні межі Галицького князівства в контексті вивчення південноруського прикордоння / О. Моця // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Київ, 2005. – Вип. 5. – С. 132–142.
21. Однороженко О. «Clipearium Teutonicorum» і «Zuricher Wappenrolle» та їх значення для вивчення Руської державної геральдики другої половини XIII – початку XIV ст. / О. Однороженко // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Київ, 2009. – Вип. 16. – С. 20–34.
22. Паршин І. Вектори політики князя Юрія-Боєслава Тройденевича до року 1333: між набутиим та «успадкованим» / І. Паршин // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2015. – № 5 (306). – С. 4–10.
23. Русина О. Історія Київського князівства XIV–XV ст. у світлі нових даних / О. Русина // Україна крізь віки : зб. наук. пр. на пошану академіка НАН України, проф. Валерія Смоля / відп. ред. О. Онищенко. – Київ, 2010. – С. 184–202.
24. Руссєв Н. Волохи, русские и татары в социальной истории средневековой Молдавии / Н. Руссєв // Русин. – Кишинев, 2005. – № 2(2). – С. 93–105.
25. Скочиляс І. Галицька митрополія XIV – першої половини XV ст.: особливості еклезіального, правового та суспільного статусу / І. Скочиляс // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 246–279.
26. Стасюк А. Король Юрий Львович и францисканские миссионеры в начале XIV в. / А. Стасюк // Colloquia Russica. – Series 1. – Krakow ; Bratislava, 2015. – Vol. 5 : Rus' and Central Europe from the 11th to the 14th century. – S. 257–264.
27. Тихомиров М. Список русских городов дальних и ближних / М. Тихомиров // Исторические записки. – М., 1952. – Т. 40. – С. 214–259.
28. Abraham W. Powstanie organizacyi Kościoła łaćnińskiego na Rusi / W. Abraham. – Lwów, 1904. – Т. 1. – 418 s.
29. Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana / collecta et ediderunt F. Miklosich et I. Muller. – Vindobonae, 1860. – 607 p.
30. Book of the Knowledge of All the Kingdoms, Lands, and Lordships that are in the World / ed. C. Markham. – London, 1912. – P. 1–85.
31. Charewiczowa Ł. Handel Lwowa z Mołdawią i Multanami w wiekach średnich / Ł. Charewiczowa // Kwartalnik Historyczny. – Lwów, 1924. – Т. 38. – S. 37–67.
32. Czamańska I. Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku / I. Czamańska. – Poznań, 1996. 369 s.

33. Dobre C. Mendicants in Moldavia: Mission in an Orthodox Land / C. Dobre. – Daun, 2009. – 112 p.
34. Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia (1075–1953) / ed. Athanasius G. Welykyj. – Romae, 1953. – Vol. 1. – 686 p.
35. El libro del conocimiento de todos los reinos (The Book of Knowledge of All the Kingdoms) / edition, translation and study by N. F. Marino // Medieval and Renaissance Texts and Studies. – Arizona, 1999. – Vol. 198. – P. 2–109.
36. Gelzer H. Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quellen / H. Gelzer // Zeitschrift für Kirchengeschichte. – Stuttgart, 1892. – Bd. 13. – S. 241–282.
37. Gieysztor A. Polska w «El Libro del Conocimiento» z połowy XIV wieku / A. Gieysztor // Przegląd Historyczny. – Warszawa, 1965. – T. 56. – R. 3. – S. 397–412.
38. Monumenta Vaticana regestas Bohemicas illustrantia / opera F. Jenšovský. – Pragae, 1944. – T. 3 : Acta Urbani (1362–1370). – 854 p.
39. Papacostea Ş. Between the Crusade and the Mongol Empire. The Romanians in the 13th century / Ş. Papacostea ; trans. from the Romanian by L. Bleoca. – Cluj-Napoca, 1998. – 355 p.
40. Spinei V. The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century / V. Spinei. – Leiden, Boston, 2009. – 545 p.
41. Zajączkowski S. Przymierze polsko-litewskie 1325 r.: określenie problemu jego literatura i źródła / S. Zajączkowski // Kwartalnik Historyczny. – We Lwowie, 1926. – T. 40. – S. 567–617.

Паршин Илья. Границы Галицко-Волынского государства в начале XIV в. (по «Книге знаний о всех королевствах»). В статье проанализированы показания кастильского источника XIV в. («El libro del conocimiento de todos los reinos») о границах государства Романовичей. Установлено, что сведения неизвестного составителя (или неизвестных составителей) этого средневекового текста достоверны, что подтверждается другими доступными историческими материалами. В частности, в состав Галицко-Волынского государства входили такие земли, как Львовская, Владимирская, Турово-Пинская. Возможно, на определенном этапе к ним добавлены Киевские владения и Сиверщина. В исследовании указывается, что вместо Сивера в древнем испанском источнике, возможно, упомянут буковинский Серет.

Ключевые слова: «Книга знаний о всех королевствах», Галицко-Волынское государство, Львов, Владимир, Киев, Серет, династия Романовичей.

Parshyn Ilya. The Borders of Halych-Volhynian State at the beginning of the XIV century (based on «The Book of Knowledge of All the Kingdoms»). The article analyzes the evidence of the Castile source of the XIV century («El libro del conocimiento de todos los reinos») about the borders of the Romanovych's state. It is established that the information of an unknown author (or unknown authors) of the medieval text is authentic. This is confirmed by using the other available historical materials. In particular, Halych-Volhynian principality included lands Lviv, Volodymyr, Turiv and Pinsk. Perhaps, at some point Kyiv and Siver were added to the Romanovych's possession. The study indicates that «Siver» in old Spanish historical source can be specified as Seret in Bukovyna.

Key words: «The Book of Knowledge of All the Kingdoms», Halych-Volhynian state, Lviv, Volodymyr, Kyiv, Seret, Romanovych's dynasty.

Стаття надійшла до редколегії
10.09.2016 р.

УДК 94(477.82-2)«16»:334.712

Оксана Штанько

Луцькі ремісничі цехи-корпорації в середині XVII ст.

У статті проаналізовано особливості діяльності цехів Луцька в 1638–1640 рр. Простежуючи корпоративні традиції кожного з ремісничих об'єднань, здійснено спробу визначити специфіку взаємин майстрів у цеху та поза ним. На основі актових записів вїтківсько-лавничої книги Луцького магістрату досліджено сферу відносин ремісників із міською владою на особистісно-індивідуальному та корпоративно-інституційному рівнях.

Ключові слова: Луцьк, корпоративність, ремесло, цех, цехмістр.